

UVOD

Nemjerljivi su prinosi redovništva, a samim time i franjevaštva zapadnoj civilizaciji. Dug im je i postojan u tome trag. Neizmjeran je prinos zapadnoj civilizaciji sljedbenika sv. Franje Asiškoga, začetnika franjevaštva, na svim poljima kroz njihovu dugu povijest do danas. Od samih početaka u 13. st. granaju se u tri reda, a s vremenom i u nebrojen broj kongregacija. Jedan od redova je *Treći franjevački red* (lat. *tertiarii*), a dijeli se u dvije grane: bratstva Franjevačkoga svjetovnoga reda (*trećoredci laici*) i samostanske redovničke zajednice (*trećoredci samostanci*). Ovi posljednji nazivaju se Treći samostanski red sv. Franje (lat. *Tertius ordo regularis s. Francisci*, akronim TOR). Tomu pak redu pripada Provincija franjevac trećoredaca glagoljaša (sada) sa sjedištem u Zagrebu. Ta je redodržava uzela sv. Jeronima za svoga zaštitnika jer je taj svetac i crkveni naučitelj od 1248. bio zaštitnikom glagoljaštva. Službeno je njihova provincija utemeljena 1473. godine, a samostanski je život organizirala prema *Pravilu* potvrđenu 1289. od Nikole IV., prvoga pape franjevca.⁵ Njezini su se članovi isticali pustinjačkim i pokorničkim načinom života, a od velike su se većine redovnika Katoličke Crkve, pogotovo u svijetu, razlikovali po tome što su u liturgijsku službu postojano vršili na crkvenoslavenskom jeziku. Stoga su svakodnevnu pisanu komunikaciju, izuzev one s generalnom upravom u Rimu, imali na hrvatskom jeziku i glagoljskom pismu.⁶ Stoga je velik duhovni, kulturni i znanstveni doprinos franjevaca trećoredca glagoljaša hrvatskomu narodu.⁷

Franjevci trećoredci glagoljaši bili su tri i pol stoljeća prisutni na Rabu. Njihov se samostan s crkvom sv. Frane nalazio na Komrčaru blizu samoga grada, a postoje određeni tragovi da su bili prisutni i u Loparu.⁸ Danas ih na Rabu nema. Svoj su samostan napustili prije dvjesta godina. Trajno je time raskinuta njihova duhovna, kulturna i intelektualna veza s njihovim *pajizom*, kako su ga nazivali, tj. s gradom Rabom. U samostanu na Komrčaru djelovali su velikani glagoljaštva poput osnivača samostana fra Mateja Zadrana nadimkom Ručica koji se još oprezimenuje kao Mastilić i Bošnjak, ujedno i utemeljitelja Provincije franjevaca trećoredaca glagoljaša, potom fra Šimuna Klimantovića, vodećega glagoljaškoga pisca svoga vremena, fra Stjepana Belića rodnom Rabljanina, prvoga službeno imenovana učitelja staroslavenskoga jezika ili pak fra Antona Juranića, vrlo

⁵ Pravno ujedinjenje trećoredaca glagoljaša u Dalmaciji i Istri s talijanskim franjevcima u red istoga imena s generalnom upravom u Sv. Kuzmi i Damjanu u Rimu ostvareno je 1602. godine (HOŠKO 2005: 147–163; 2009: 235–248).

⁶ IVANČIĆ 1910; RUNJE 1990; 2001; 2012a.

⁷ Usp. ****Trećoredska glagoljaška tradicija u europskom kontekstu – Tertiary Glagolitic Tradition in European Context* 2015: 1–556; 2016: 11–187.

⁸ RUNJE 1987: 333–336; 1990: 77–83.

ugledna i utjecajna redovnika na razini čitavoga reda i u Mletačkoj Republici, u čije se doba počeo i nastavio pisati naš *Libar*.

Glagoljski je kodeks *Libar od intrade, prošnje, magazina i fiti mostira sv. Frančiska prid Rabom (1753. – 1820.)* jedan od rijetkih sačuvanih glagoljskih pisanih spomenika s otoka Raba. Samim je time svjedočanstvo hrvatske pisane riječi na ranonovovjekovnom Rabu. Repozitorij je podataka za povijest gospodarskih i društvenih odnosa u 18. i 19. st. na kvarnerskom i sjevernodalmatinskom području.⁹ Do sada se vrlo malo znalo i još više nagađalo o nastanku ili vezama glagoljskih rukopisa s Rabom.¹⁰ Naime, prejak je glas o tome da je taj otok u srednjem i ranom novom vijeku bio barem što se tiče pismenosti latinsko-romanski. Istina je da je Rab bio višejezična sredina. O tome, uostalom, svjedoči trojezična *Picićeva pjesmarica*, nazvana po rapskom kanoniku, primiceriju i vikaru Mateju Piciću, s talijanskim, latinskim i hrvatskim zapisima iz 1471., a čuva se u Bodleian Library u Oxfordu (sign. Ms. Canon. Ital. 193).¹¹ Također je istina da je rapska glagoljska baština fragmentarna i da se hrvatskoglagojska pismenost gotovo uopće nije razvila na Rabu kao što se razvila na drugim otocima i priobalju.

Ipak, valja znati da postoje zapisi o oporukama s Raba koje su se sastavljale na glagoljici.¹² Novalja na Pagu bila je glagoljaška župa Rapske biskupije i blisko je vezana s otokom Rabom. Stoga se njezina pragmatična pismenost temeljila na hrvatskome i glagoljici.¹³ U dva je navrata 1864. i 1866. godine glagoljaš i filolog don Ivan Berčić dobio od Ivana Gurata fragmente glagoljskih brevijara označenih da su s Raba.¹⁴ Dakako, franjevci trećoredci glagoljaši bili su postojani u hrvatskoglagojskoj riječi.¹⁵ Međutim, svoju glagoljsku baštinu s otoka Raba nisu uspjeli sačuvati. Tako naš *Libar* otkriva da se u samostanu vodio *kviteran* (knjiga računa) i *aventarij* (inventarna knjiga) koji se nisu sačuvali. Stoga je *Libar od intrade, prošnje, magazina i fiti mostira sv. Frančiska prid Rabom (1753. – 1820.)* posve svjež materijal za kulturnu povijest Raba, otoka kojemu je prošlost u mnogo čemu drukčija u odnosu na druge u Kvarnerskom zaljevu.

⁹ Usp. BADURINA 2015: 411–419.

¹⁰ Usp. ČUNČIĆ, MAGDIĆ, MOKROVIĆ 2012: 297–308.

¹¹ ŠTRKALJ DESPOT 2010: 31–51; 2012: 285–296. Usp. i POTOČNJAK 2010: 26–27.

¹² RUNJE 2003: 205–206, 208. Usp. i GRGIN 2005: 540–541. O latinskom notarijatu koji je bio vrlo razvijen na Rabu v. PEDERIN 1982: 9–43; GRBAVAC 2007: 53–75.

¹³ ŠTEFANIĆ 1970: 173–176.

¹⁴ VIALOVA 2000: 62, 84.

¹⁵ Usp. RUNJE 2015a.